

Використана література:

1. Антоноук В. Г. Традиції української вокальної школи. Микола Кондратюк : наукове дослідження. – К. : Українська ідея, 1998. – 148 с.
2. Виконавські школи вищих учбових закладів України : тематичний збірник наукових праць / колектив авторів під кер. О. І. Малозомової. – К. : Київська державна консерваторія ім. П. І. Чайковського, 1990. – 180 с.
3. Жигінас Т. В. Методичні аспекти підготовки майбутніх учителів музики до концертно-освітньої діяльності. Професійно-художня освіта України : зб. наук. праць. Вип.4 / редкол. : І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна (заступники голови) та ін. – Київ ; Черкаси : видавництво “Черкаський ЦНТЕР”, 2007. – С. 213-220.
4. Падалка Г. М. Музична педагогіка. Курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти / за ред. В. Г. Бутенка. – Херсон : ХДПІ, 1995. – 104 с.

Аннотація

В статтє раскрываються результати анализа характерных черт концертно-просветительской деятельности выдающихся музыкантов прошлого и современности, акцентируются вопросы необходимости направленности творческих основ исполнительства на актуализацию национальных факторов искусства музыки.

Annotation

The article reveals the results of the analysis of characteristic features of concert and educational activity of the outstanding musicians of the past and present, emphasized the issues of necessity of orientation of creative basics of performance the updating of a national factors art of music.

УДК 793.31 (477)

Козинко Л. Л.

СЕМАНТИКА ПЕРВІСНОГО МИСТЕЦТВА В ТАНЦЯХ ЗІБРАНИХ СУЧАСНИМИ АВТЕНТИЧНИМИ ХОРЕОГРАФІЧНИМИ КОЛЕКТИВАМИ

Сучасний етап розвитку української національної культури характеризується зверненням уваги науковців до питань народної творчості, фольклорних джерел професійного мистецтва. Дослідження семантичних кодів традиційної культури дає можливість відродити первинно закладені у фольклорне мистецтво смисли та виявити їх у сучасній мистецькій практиці. Особливий інтерес, з цієї точки зору, представляє аналіз діяльності сучасних автентичних хореографічних колективів.

Збиранням танцювальних фольклорних зразків активно займаються колектив “Буття” та “Школа традиційного українського народного танцю” (далі – “ШТУНТ”). Певні танці представлено в діяльності харківського дослідницько-фольклорного гурту “Муравський шлях”, а саме – слобожанські польки “Ойра”, “Пташка”, “Молодичка”, “Чеплянка”, та київсько-кіровоградського фольклористичного гурту “Гуляйгород”: “Карапет”, “Гречаники”, “Краков’як”, “Коробочка”.

Колектив “Буття” у своєму відеопосібнику подає традиційні українські танці, зібрані цим колективом у різних регіонах України. На початку подано кроки, з яких складаються танці. Усі вони є доволі нескладними та посильними як для молоді, так і для старших людей. Основа цих рухів походить від фізіологічних можливостей виконавців, особливостей географічного розміщення та природно-кліматичних умов. Такі рухи не були єдино можливими, оскільки фольклорний танець є імпровізаційним у своїй основі і кожен виконавець прагнув виокремитись із гурту танцівників. Збирачі фольклору, особливо зараз, не можуть сподіватись на різноманітність виконання, оскільки носії традицій – це люди похилого віку, які не можуть цілковито відтворити всю варіативну різноманітність як рухів, так і танців.

Колектив “Буття” на теренах України зібрав такі танці: “Оберак” (Волинь); “Гуцулка” (Бойківщина); “Голубка” (Гуцульщина); “Зайчик” (Полісся); “Ой, не світи, місяцю”, “Млин”, “Молодичка”, “Київська ойра”, “Краков’як”, “Козачок” (Поділля); “Карелофінка”, “Литовська ойра”, “Страданія на чотирьох” (Чернігівщина та Сумщина); “Гопак”, “Баламут”, “Гречаники”, “Картопля” (Полтавщина); “Во саду лі, в огороді”, “Карапет”, “Коробочка”, “Страданія” (Слобожанщина).

Проаналізуємо деякі з цих зразків танців. Можемо припустити, що танець “Гречаники” первинно був пов’язаний з магією родючості та поклоніння рослинним силам природи. У варіанті колективу “Буття” цей танець виконують трійки танцівників у загальному колі учасників. Число “три” має давнє семантичне наповнення, що виражає і триєдність світу (світу небесного, земного та підземного) у язичницьких віруваннях, і подальшу трансформацію в триєдність Бога-Отця, Бога-Сина та Бога – Духа Святого у християнській вірі.

Танець складається з двох колін (частин). Перше – це проходка (потрійним або перемінним кроком); друге має три варіанти виконання: прохід дівчат по черзі у “ворітця”, утворені руками двох інших учасників; обертання трійки учасників за ходом і проти ходу годинникової стрілки (при цьому хлопець тримає дівчат за талію); дівчата беруть одні руки позаду хлопця, інші дають йому в руки, а хлопець розкручує дівчат доцентровим способом і сам проходить під руками. Про варіант виконання другого коліна танцівники домовлялися заздалегідь.

Серед первинних символів можемо виокремити ворітця – як символ переходу між світами, зміни пір року, початку чогось нового тощо; оберти – як видозміну первинної магії родючості жіночого культу. Усе це підтверджує збереження в ході еволюції первинно закладеної у танець магії, спрямованої на пробудження родючих сил сільськогосподарських культур.

До танців того ж виду належить “Картопля”, хоча поява цієї культури на теренах України є історично набагато пізнішою. Він виконується по колу в парі та має три коліна. Перше коліно – проходка, друге – хлопець виконує проходку, а дівчина обертається під його рукою, третє – плескання по колінах, у долоні та долоні партнера. Також цей танець може називатися “Плескач”, оскільки виконавці плещуть у долоні.

Отже проаналізовані автентичні танці, представлені в діяльності колективу “Буття”, мають схожу колову структуру, складаються з доволі нескладних рухів: простих, потрійних, приставних та інших кроків; парних та сольних обертів; поворотів п’ятами праворуч та ліворуч; стрибків та присядок. Ці рухи сягають корінням первинної хореографічної культури і на початку її формування мали певний порядок виконання. Усі танці були циклічно побудовані: вони починались із простих кроків, які в наступних колінах утворювали складніші комбінації з обертами, підскоками, присядками та оплесками. На жаль, на сьогоднішній день неможливо докладніше дослідити семантичне значення такої структури.

До збору, глибокого аналізу та викладання українських фольклорних танців звернувся і “ШТУНТ”. Зібрані цим колективом танці можна поділити за регіональним принципом. Так, у Чернігівській області учасники гурту зафіксували танці “І шумить, і гуде”, “Гречаники”, “Місяць”, “Орлиця”, “Нареченька”, “Коробочка”; у Житомирській – “Полька “Кокетка””, або “Ойра”, “Яків”; у Дніпропетровській – “Картошка”, “Молодичка”, “Падеспань”, “Коробочка”; у Києві – “Падеспань”, “Нареченька”, “Коробочка”, “Гречаники”, “Карапет”; у Сумській – “Місяць”; у Вінницькій – “Нареченька”.

Говорячи про українські народні танці (окрім танців Західної України), керівник колективу І. Фетисов розділяє їх на три основні групи: одиночні танці, парні танці та танці на три особи. Найдавнішими є одиночні танці, у яких танцівники не тримаються за руки. Кількість виконавців може бути довільною, і вони як взаємодіють, так і танцюють окремо. Найяскравішим зразком таких танців є “Гопак”, оскільки в народному варіанті він, на відміну від сценічного втілення, передбачає одиночне виконання найрізноманітніших рухів, що мають підкреслити імпровізаційність та винахідливість танцівника.

Найпоширенішим на сьогоднішній день є пояснення виникнення “Гопака” за козацької доби. На думку М. Величковича та Л. Мартинюка [1], В. Пилата [2] та інших, “Гопак” є національним одноборством. Назва танцю, за А. Гуменюком [3] та К. Василенком [4], походить від оклику “Гоп!” під час виконання танцю та дієслова “гопати” (плигати, скакати). Крім зазначених, існують і інші погляди, що пов’язують “Гопак” з давньоукраїнським божеством, одним з імен якого було Гопало. Тобто “Гопак” є давнім, пов’язаним з обрядовими діями, військовим ритуально-бойовим танцем, присвяченим богу-воїну.

Також характерною особливістю “Гопака”, що виникла пізніше і не ввійшла до сценічної практики, є виконання під час танцю жіночих присядок. Таким чином, “Гопак” у його фольклорному прикладі та сценічному втіленні є цілковито протилежними видами танцю. Так, перший є одиночним, а другий – парно-масовим.

Аналізуючи варіанти побутування “Гопака”, зібрані учасниками колективу в різних регіонах України, можемо виокремити характерні групи рухів. Так, у Центральному регіоні танцівники виконують: потрійні приставні кроки, удари по стегнах та гомілках, присідання, присідання з підстрибуванням, зіскоки донизу, потрійні притупи, “тинки”, одиночні оберти, “вихилястики” і т. п.; у Східному регіоні: потрійні переступання, “припадання” прості та з винесенням ноги вбік, удари по стегнах, прості кроки, “тинки”. Перелік рухів практично відповідає рухам, що становили первинну основу хореографічного мистецтва в язичницькі часи. Це, безперечно, свідчить про збереження семантичної основи хореографічного мистецтва, закладеної в самих рухах. Водночас їх втрачають самі виконавці, свідченням чого може бути довільне поєднання рухів за бажанням танцівників при виконанні “Гопака”, хоча початково вони мали певну визначену послідовність.

Наступними за давністю походження І. Фетисов визначає танці на трьох осіб, особливо ті, де не має значення, з якої ноги танцюристи починають. Саме це притаманно і одиночним танцям.

Парні танці можуть виконуватись у парах із двох та з чотирьох осіб. Діляться вони на танці з парними обертами та без них. У танцях без обертів, які є давнішими, практично відсутні відмінності у виконанні чоловічої та жіночої партії, оскільки танцівники починають з однієї ноги та рухаються в одному напрямку. На противагу їм у танцях з парними обертами яскраво виражені дві танцювальні партії, які, по суті, є дзеркальним відображенням одна одної та виконуються з різних ніг.

Зупинимось на аналізі танцю “І шумить, і гуде”. Можемо припустити, що первинно він був спрямований на поклоніння богам астрального культу, а саме, на заклинання дощу, який мав сприяти активнішому зростанню сільськогосподарських культур. У виконанні “ШТУНТу” цей танець складається з двох колін. Перше коліно має різні варіанти: різноманітні види перемінного кроку, хлопці можуть виконувати присядки. Можливо, саме виконання присядок хлопцями мало імітувати падіння дощу на землю та пробуджувати рослинні сили природи. Друге коліно складається з обертів проти та за рухом годинникової стрілки і перемінних кроків. Цей танець виконується в колі танцівників, причому пари можуть утворювати як хлопець із дівчиною, так і самі дівчата. На жаль, якихось специфічних особливостей, які би виокремлювали цей танець із переліку інших, окрім назви, не виявлено.

Проаналізуємо танець “Місяць”, назва якого також свідчить про приналежність до танців астрального культу. Загалом місяць є розповсюдженим образом в українському фольклорі та походить ще від часів Київської Русі. За язичницькими уявленнями слов’ян, від Місяця-молодика залежала любов, здоров’я та врожай. “Повний Місяць теж сприятливо впливає на дозрівання хлібних злаків” [5, с. 72]. Із прийняттям християнства культ Місяця перейшов у святкування Різдва – Щедрого вечора. Природно, що такий насичений символічним значенням об’єкт знайшов своє втілення і в хореографічній культурі.

Названий вище колектив пропонує три варіанти цього танцю, що були записані в селах Запсілля Краснопільського району Сумської області, Масани Чернігівської області та Пуста Гребля Коропського району Чернігівської області. Усі вони мають різні варіанти побутування. Розглянемо найскладніший з виявлених варіантів танцю “Місяць”, записаний у с. Пуста Гребля. Складається він із чотирьох колін, що виконуються парами учасників по колу. Перше коліно складається з простих та перемінних кроків. У другому хлопець продовжує виконувати перемінні кроки із просуванням та на місці, а дівчина – повний оберт під рукою хлопця та перемінні кроки. Третє коліно складається з оплесків у свої та долоні партнера. Четверте коліно складають два повні оберти в парі на чверть кола.

Розглянувши танець “Місяць”, бачимо в ньому значну кількість обертів, що, безперечно, символізує хід місяця. Загалом, враховуючи, що виконавці обертаються навколо себе та при цьому просуваються по колу, відтворюється повна траєкторія руху небесного світила.

Говорячи про українські фольклорні танці, можемо констатувати загальну доволі просту їхню будову. Переважним малюнком є коло учасників, у якому вони можуть розташовуватись поодиноці, парами або трійками. У колі можуть виконуватись одиночні або парні оберти, що виглядає як маленьке коло у великому. Також можливими варіантами малюнків є квадрат, хрест, коло в колі, що рухаються в протилежних напрямках. Хочемо наголосити на тому, що всі танці, подані двома колективами, виконуються проти руху годинникової стрілки. Рухи в танцях, які були перераховані нами вище, доволі нескладні та походять від фізіологічних можливостей виконавців. Танці складаються з колін – невеликих комбінацій рухів, яких може бути від двох до чотирьох.

У танцях прослідковуються залишки давніх язичницьких вірувань, які найкраще видно із самих назв. Так, збереглися танці “Орлиця”, “Голубка”, які містять залишки тотемічного культу; “Гречаники”, “Картошка” – землеробського; “Місяць”, “І шумить, і гуде” – поклоніння богам астрального культу. У цих танцях зберігся первинно закладений символізм, але достеменно встановити значення та первісну послідовність виконання рухів, на жаль, не видається можливим.

Підсумовуючи все вищесказане, можемо наголосити на поступовій еволюції та трансмісії фольклорних традицій, що починались від первісних вірувань людей та, залежно від соціально-економічних, релігійних та інших факторів, зазнавали перетворень у бік поступової зміни семантичного наповнення танців.

Використана література:

1. *Величкович М., Мартинюк Л.* Український рукопаш гопак : навч. посіб. / Микола Романович Величкович, Леонтій Святославович Мартинюк. – Л. : Ліга-Прес, 2003. – 152 с.
2. *Пилат В. С.* Бойовий гопак : навчально-методичний підручник для учнів Центральної Школи Бойового Гопака / В. С. Пилат. – Л. : Логос, 1999. – 336 с.
3. *Гуменюк А. І.* Народне хореографічне мистецтво України / А. І. Гуменюк. – К. : Вид. АН УРСР, 1963. – 235 с.
4. *Василенко К. Ю.* Український танець : підручник / Кім Юхимович Василенко. – К. : ППК ПК, 1997. – 282 с.
5. *Словник символів культури України : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренко / 2-ге вид., доп. і випр. – К. : Міленіум, 2002. – 268 с.*

Аннотація

Основное внимание статьи уделено анализу семантики первобытного искусства в современных образцах танцевального фольклора собранного на территории Украины. Проведен анализ танцев собранных коллективами “Буття” и “Школа традиционного украинского народного танца”. Выявлены остатки первично заложенного символизма в современных образцах фольклорного украинского танца.

Ключевые слова: хореография, танец, фольклор, фольклорный танец.

Annotation

The present paper deals with the problem of folk cultural traditions in modern Ukrainian folk choreography. In this paper, we discuss dynamics of the Ukrainian ethnic dance elements being used in modern Ukrainian folk dances. The results of theoretical research are submitted.

Keywords: choreography, dance, folklore, folk dance.